

TAM YARGI DAVALARINDA ZARARIN HESAPLANMASINA İLİŞKİN İLKELER

Principles Relating to the Calculation of Damages in Full Remedy Actions

Nazım Taha KOÇAK*

Özet: İdari yargıya özgü bir dava olan tam yargı davalarında idarenin kusurlu veya kusursuz sorumluluğunun varlığının tespiti sonrasında idari yargı mercilerince uyuşmazlığın çözümü için davacı tarafın herhangi bir zararının bulunup bulunmadığının belirlenmesi ve şayet zarar söz konusu ise davacı tarafın uğradığı zararın belirlenerek bunun davalı tarafça davacı tarafa ödenmesine karar verilmesi gerekmektedir.

Davacı tarafın uğradığı zararın belirlenmesi meselesi mala verilen zararlar açısından görece kolay bir yargısal faaliyettir. Beden bütünlüğünün ihlali ve ölüm nedeniyle açılan tam yargı davalarında ise zararın belirlenmesi meselesi mala verilen zararların tespiti kadar kolay bir iş değildir.

Beden bütünlüğünün ihlali ve ölüm nedeniyle açılan tam yargı davalarında mutlak anlamda gerçek zararın tespiti mümkün değildir. Bu tür davalarda idari yargı mercileri tıpkı adli yargı mercileri gibi bazı varsayımları kabul ederek gerçeğe en yakın maddi zararı tespit ederler. Bu tespit işlemi esnasında gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda kabul görmüş bazı verilerden ve istatistiklerden yararlanılır.

Çalışmada, gerçeğe en yakın maddi zararın tespiti gayesiyle Danıştayın ortaya koyduğu tazmin ilkeleri ortaya konulmuştur. Bu ilkeler ortaya konulmadan önce idarenin sorumluluğu kavramı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda ise Danıştayın manevi tazminata ilişkin geliştirdiği ilke ve esaslara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İdari Yargı, Tam Yargı, Zarar, Tazmin İlkeleri, İdari Eylem, Tazminat.

Abstract: In full remedy actions, which are specific to administrative justice, it is necessary for the resolution of the dispute, and upon the determination of faulty or non-faulty liability of the administration, that the administrative jurisdiction authorities determine if the plaintiff has been damaged and, in the affirmative, to determine the amount of damages sustained by the plaintiff, which the defendant shall followingly be ordered to pay to the plaintiff.

The determination of damages sustained by the plaintiff is rather a straightforward operation for damages to property. By contrast, in full remedy actions initiated due to personal injury or death, the determination of damages is not as straightforward an enterprise.

It is impossible to determine the absolutely exact amount of damages sustained due to personal injury or death. In such actions, administrative jurisdiction instances hold certain assumptions and determine the most accurate amount of damages possible, in a manner similar to the practice of civil jurisdiction authorities. In this exercise, nationally and internationally accepted data and statistics are being used. In this work, the principles laid down by the Council of State for the purposes of determining the most accurate amount of damages possible have been explained. Before explaining these principles, the concept of the administrative liability has been addressed. Finally, the principles elaborated by the Council of State relating to non-pecuniary damages have been addressed.

Key Words: Administrative Justice, Full Remedy, Damages, Indemnity Principles, Administrative Action, Compensation.

* Konya Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi Başkanı, tahakocak@gmail.com
Orcid No:0000-0003-1175-1777

Makale Geliş Tarihi: 17.08.2021, Makale Kabul Tarihi: 20.10.2021

GİRİŞ

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun¹ "*İdari dava türleri ve idari yargı yetkisinin sınırı*" başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasında; idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan iptal davaları; idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları ile tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar, idari dava türleri olarak sayılmıştır.

Buna göre, idari yargının görev alanı; kamu gücü kullanılarak tesis edilen, idarenin yönetim hukukuna dayanarak hukuki sonuç doğurmaya yönelik tek yanlı irade açıklamaları² olarak tanımlanan idari işlemler; idarenin işlevi sırasında hukuki sonuç doğuran davranış, hareket ve faaliyetleri³ olarak tanımlanan idari eylemler ve taraflardan en az birisinin kamu tüzel kişisi olduğu, konusu kamu hizmetine ilişkin olan ve özel hukuku aşan koşullar içeren⁴ idari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar nedeniyle açılan davaların görüm ve çözümüne sınırlıdır.

İptal davası, idari işlemin hukuk kurallarına aykırı olup olmadığını incelemek ve aykırılığı halinde işlemi ortadan kaldırarak idarenin hukuka aykırı kararlar almasını önleyerek hukuk düzenini korumayı amaçlar.⁵ Tam yargı davaları ise, ilgililerin subjektif hukuki durumlarında ortaya çıkan her türlü ihlâlin giderilmesini amaçlar. Bu niteliğinden dolayı özel hukuktaki eda davalarına benzemektedir. Tam yargı davalarında, idari yargı yeri uyuşmazlığa yol açan eylem, işlem veya sözleşmeyi maddi bir olay şeklinde ele alınır ve bu olayın ilgilinin subjektif hukuki durumuyla ilişkisini saptadıktan sonra, ihlâlin giderilmesine karar verilir.⁶

¹ Bundan sonra "İYUK" olarak anılacaktır.

² Gözler, Kemal (2003-1), *İdare Hukuku*, Cilt I, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003, s. 509.

³ Yenice, Kazım / Esin, Yüksel, *Açıklamalı-İçtihatlı-Notlu İdari Yargılama Usulü*, Arisan Matbaacılık, Ankara, 1983, s. 12.

⁴ Yıldırım, Turan/ Yasin, Melikşah/ Kaman, Nur/ Özdemir, H. Eyüp/ Üstün, Gül/ Tekinsoy, Özge Okay, *İdare Hukuku*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, Güncellenmiş 5. Baskı, s. 463 - 464.

⁵ Gökalp, Ali Sıtkı, "*İdari Dava Türleri*", Yüzyıl Boyunca Danıştay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1968, s. 443.

⁶ Yenice / Esin, 1983, s. 72.

Başka bir ifade ile, iptal davası ile idarî işlemlerin hukuka uygunluğunu temin edilmekte iken, tam yargı davası ile hakları muhtel olanların ihlâl edilmiş haklarının tazmin ve telâfisi sağlanır.⁷

Onar, tam yargı davasının niteliğini şu şekilde ortaya koymuştur:

*"Tam kaza dâvaları; hukukun malûm ve klâsik dâvalarıdır. Bunlar idarî bir faaliyetin ferdin sübjektif hakları sahasında in'ikâsından ve bir zarar husule getirmesinden, bir hakkı ihlâl etmesinden, doğan dâvalardır. Binaenaleyh bunlar bir ferdin diğèrinin hakkını ihlâl etmesinden doğan ve eskiden beri malûm olan dâvaların aynıdır ve bu dâvalarda hâkim maddî hâdiseler de dahil olduğu halde ihtilâfın bütün unsurlarını ve safhalarını tetkik eder ve bir hakkın ihlâl edildiğini tesbit edince, yukarıda söyledığımız esaslar dairesinde, ihlâl edilen hakkın tazmin ve telâfisine karar verir. Binaenaleyh fertler arasındaki bir ihtilâfta adliye hâkiminin rolü ne ise bu nevi dâvalarda da idare hâkimi aynı şeyi yapar. ...görüldüğü gibi bu sahada tazmin sebepleri daha çok ve hâkimin takdir salâhiyeti daha geniştir."*⁸

Görüldüğü üzere, iptal davasında yargı yetkisi, bir idari işlemin hukuka uygun olup olmadığının tespiti ve şayet dava konusu idari işlem hukuka aykırı ise iptal edilmesi ile sınırlı tutulmasına karşın, tam yargı davasındaki idari yargı mercii'nin yetkisi kısıtlanmamıştır. Daha açık ifade ile tam yargı davalarında idari yargı mercii, verdiği karar ile davalı konumundaki idareye neyi yapması gerektiğini de söyleme yetkisine sahiptir.

Mahkemelerden talep edilen hukuki korumanın niteliğine göre özel hukukta davalar üçe ayrılır. Bunlar, 1) Eda davaları, 2) Tespit davaları, 3) İnşai davalarıdır.⁹ Eda davası, davacı tarafından, davalının bir şey yapmaya, vermeye veya bir şeyi yapmamaya mahkum edilmesini istediği dava türüdür.¹⁰ İdare hukukuna özgü tam yargı davaları da eda davası niteliğinde davalardır.

İdari yargının kendine has kuralları olmasına karşın özellikle zararın tespiti noktasında dayandığı veriler ve kararın kurulması noktasında kullandığı argümanlar dikkate alındığında idari yargıdaki tam yargı davaları ile adli yargıdaki klasik tazminat davaları arasında bir fark olmadığı söylenebilir.

⁷ Başpınar, Recep, "Tam Yargı Davaları", Yüzyıl Boyunca Danıştay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1968, s. 486.

⁸ Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, 3. Cilt, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966, 3. Bası, s.1769-1770.

⁹ Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, *Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, Genişletilmiş 14. Baskı, s.324.

¹⁰ Pekcanitez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet, *Medenî Usûl Hukuku Temel Bilgiler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, 10. Bası, s.188-190.

Buraya kadar, idari işlem ve eylem kavramları ile iptal davaları ve bilhassa tam yargı davalarının mahiyetine değinilmiş olup, bundan sonra kısaca idarenin sorumluluğu kavramı üzerinde durulduktan sonra, idari yargı hâkiminin iptal davasına nazaran yetkisinin daha geniş olduğu tam yargı davalarında özellikle ilgilinin hakkının telafisi ve tazmini noktasında idari yargı hakimine tanınan bu yetkinin kullanılmasına ilişkin standartların neler olduğu ve bu kapsamda idari yargı pratiği ile gelişen tazmin ilkeleri ortaya konulacaktır.

Tazmin ilkeleri, daha çok bedensel bütünlüğün ihlali ve ölüm nedeniyle oluşan zararların hesaplanması aşamasında gündeme gelmektedir. Bu nedenle çalışmada malvarlığına ilişkin zararlara değinilmemiştir. Çalışmanın son kısmında ise manevi tazminata ilişkin olarak yargı kararları ile geliştirilen ilkeler üzerinde durulmuştur.

I. İDARENİN SORUMLULUĞU

Hukukta sorumluluk, bir şahsın hukuka aykırı fiilinin başkası hakkındaki zararlı neticesinden hesap vermeye mecbur olmasıdır. Bu mecburiyetin müeyyidesine göre, sorumluluk ya cezaî olur; ya da malî olur.¹¹

İdarenin hukuki sorumluluğuna ilişkin kural, Anayasanın 125. maddesinin son fıkrasında öngörülmüştür. Anılan düzenlemede idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. Kamu idareleri, hukuka aykırı işlem veya eylemlerden dolayı kişilerin uğrayacakları zararları, anılan anayasa kuralı uyarınca tazmin etmek zorundadırlar.

Danıştay, idarenin hukuki sorumluluğunu şu şekilde tanımlamış ve söz konusu sorumluluğun kapsamını belirlemiştir: "*İdarenin hukuki sorumluluğu, kamusal faaliyetler sonucunda, idare ile yönetilenler arasında yönetilenler zararına bozulan ekonomik dengenin yeniden kurulmasını, idari etkinliklerden dolayı bireylerin uğradığı zararın idarece tazmin edilmesini sağlayan bir hukuksal kurumdur. Bu kurum, kamusal faaliyetler nedeniyle yönetilenlerin malvarlığında ortaya çıkan eksilmelerin ya da çoğalma olanağından yoksunluğun giderilebilmesi, karşılanabilmesi için aranılan koşulları, uygulanması gereken kural ve ilkeleri içine almaktadır.*"¹²

İdarenin iki türlü sorumluluğu vardır. Bunlardan ilki kusurlu sorumluluk, ikincisi ise kusursuz sorumluluktur. İdarenin sorumluluğu

¹¹ Başgil, Ali Fuat, "Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi", (04.03.1939 tarihli Konferans Metni), Adliye Ceridesi (Adalet Dergisi), 6. sayı, Ankara, 1940, s. 583.

¹² Danıştay 13. Dairenin 24/06/2021 günlü ve E: 2015/3638, K: 2021/2483 sayılı kararı.

kural olarak kusuruna dayanır ancak istisnai hallerde idarenin kusursuz sorumluluğu gündeme gelir.¹³

A. KUSURLU SORUMLULUK

İdarenin kusura dayanan sorumluluğuna "*hizmet kusuru*" denir.¹⁴ İdari hizmetin kuruluşundan veya işleyişinden kaynaklanan nesnel nitelikteki bir aksaklık ve bozukluk olarak¹⁵ tanımlanan hizmet kusuru, idarenin sorumluluğunu doğurur. Hizmet kusuru; örgütlenmenin yetersiz ve hatalı olmasından kaynaklanacağı gibi personelin çalışma tarzından da kaynaklanabilir.¹⁶

İdarenin mali sorumluluğuna yol açan hizmet kusuru; idarenin yürüttüğü bir hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişindeki bozukluk ve aksaklığı ifade eder.¹⁷

Yayla; "...İdarenin, yürürlükteki yasalara ve hukuk kurallarına aykırı işlem yapması ve bunu uygulaması bir kusurdur..."¹⁸ derken; "İdarenin eylemleri...hukuka uygun olsa da, aykırı olsa da kusurlu olabilirler."¹⁹ diyerek, idarenin sorumluluğu açısından idari işlemler ile eylemler arasındaki farka işaret etmiştir.

Hizmet kusuru; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmektedir. Bu kapsamda, idarelerin kamu hizmetlerinin gereği gibi işlemesini sağlayacak organizasyonları yaparak yeterli araç ve gereçle donatılmış bina, tesis ve araçlarla hizmetin özelliğine uygun olarak seçilen ve yetişmiş personelle hizmeti yürütmek yükümlülüğü bulunmaktadır.²⁰

Danıştay, hizmet kusurunu, "*özel hukuktaki anlamından uzaklaşarak nesnelleşen, anonim bir niteliğe sahip, bağımsız karakteri olan bir kusur*" olarak nitelendirmekte ve hizmet kusurundan kaynaklı sorumluluğun, idarenin sorumluluğunun doğrudan ve asli nedenini oluşturduğunu belirtmektedir.²¹

¹³ Gözler, Kemal, 2003-2, *İdare Hukuku*, Cilt II, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003, s. 974.

¹⁴ Tan, Turgut, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 456.

¹⁵ Gözübüyük 2003, s. 285.

¹⁶ Yenice - Esin 1983, s. 85.

¹⁷ Danıştay 8. Dairenin 16/10/2019 günlü ve E: 2015/4759, K: 2019/8715 sayılı kararı.

¹⁸ Yayla, Yıldızhan, *İdare Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s.465.

¹⁹ Gözler, 2003-2, s. 979.

²⁰ Danıştay 10. Dairenin 03/07/2019 günlü ve E: 2019/1157, K: 2019/5280 sayılı kararı.

²¹ Danıştay 10. Dairenin 23/12/2020 günlü ve E: 2019/6553, K: 2020/6841 sayılı kararı.

Kusur sorumluluğunun unsurları; fiil, zarar, uygun illiyet bağı, kusur ve hukuka aykırılıktır.²²

Buna göre idarenin hukuki sorumluluğundan bahsedebilmek için ortada bir zarar bulunmalıdır ve bu zarar idarenin işleminden veya eyleminden kaynaklanmalıdır.²³

B- KUSURSUZ SORUMLULUK

İdarenin sorumluluğu sadece kusurlu sorumluluk esasına dayanmaz aynı zamanda idarenin herhangi bir kusuru olmaksızın meydana gelen bazı zararlardan da sorumlu olacağı, başka bir ifade ile idarenin hizmet açısından kusuru olmasa dahi bireylerin gördüğü zararların kusursuz sorumluluk ilkesine göre tazmin edileceği kabul edilmektedir.²⁴

Tam yargı davalarında, öncelikle zarara yol açtığı öne sürülen idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğunun denetlenmesi esas alındığından, olayın oluşumu ve zararın niteliği irdelenip, idarenin hizmet kusuru olup olmadığının araştırılması, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin olaya uygulanıp uygulanmayacağına incelenmesi, tazminata hükmedilirken de her halde sorumluluk sebebinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

"Risk ilkesi" ve "fedakarlıktan denkleştirilmesi ilkesi" olmak üzere iki ilkeye dayanan kusursuz sorumluluk, idarenin hukuka uygun işlem ve eylemlerinden doğan zararları bazı hallerde tazmin etmesini gerektiren sorumluluk türüdür.²⁵ Risk ilkesi olarak da adlandırılan tehlike ilkesinde, zarar idarenin tehlikeli bir faaliyetinden ya da araç gereçlerinden kaynaklanmakta, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinde ise hizmetten yararlanan bazı kişilerin diğer hizmetten yararlananlara göre olağan dışı ve özel nitelikte zarara uğraması halinde idarenin tazmin yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır.²⁶

Özel hukuk alanındaki kusursuz sorumluluk halleri kanunda sayılan belirli konular için düzenlenmiş olup sınırlı tutulmuşken, idari yargıda içtihatlarla geliştirilen kusursuz sorumluluk ilkeleri ile kişilerin

²² Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, 6. Bası, s. 480.

²³ Yenice – Esin, 1983, s. 84.

²⁴ Atay, Ender Ethem, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, 5. Bası, s. 759.

²⁵ Gözler, 2003-2, s. 1071.

²⁶ Şaşmaz, Aysema Pelin, "İdarenin Sorumluluğu Ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış", JEBPIR Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2016, s.222.

idare karşısında korunma kapsamı özel hukuka nazaran daha geniş tutulmuştur.²⁷

II. BEDEN BÜTÜNLÜĞÜNÜN İHLALİ VE ÖLÜM NEDENİYLE AÇILAN TAM YARGI DAVALARINDA MADDİ ZARARIN HESAPLANMASINA İLİŞKİN İLKELER

Beden bütünlüğünün ihlali ve ölüm nedeniyle açılan tam yargı davalarında, idarenin gerek hizmet kusuru gerekse de kusursuz sorumluluğu belirlendikten sonra yargı makamları tarafından yapılacak iş, uğranılan gerçek zararın tespitidir. İdari yargıda görülmekte olan bir tazminat davasına konu zararın hesaplanma yöntemi ve ilkelerini gösteren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun²⁸ 55. maddesi²⁹ hariç herhangi bir yasal düzenleme bulunmadığından, idarenin sorumluluk sebeplerine ilişkin ilkeler yargısal içtihatlarla geliştirilmiştir.³⁰

İdare hukukunun özel hukuktan ayrı bir hukuk branşı olarak ortaya çıkması sonrası, Devletin sorumluluğu, esas olarak hukukun bütün şubelerine müşterek olan esaslara dayanmakla birlikte, teferruat bakımından özel hukuk kaidelerinden kesin surette ayrı bir takım hükümlerle düzenlenmiş bulunan bir kamu hukuku müessesesi hüviyetini kazanmıştır.³¹ Ancak idari işlem veya eylemden kaynaklanan zararların tazmini istemiyle açılan tam yargı davalarında tazminat hukukunun genel kurallarından yararlanılmaktadır.³²

TBK'nın 53. maddesinde, *ölüm hâlinde uğranılan zararlar* şu şekilde belirlenmiştir:

“-Cenaze giderleri.

²⁷ Koçak, Nazım Taha, *Tam Yargı Davaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 29.

²⁸ Bundan sonra, “TBK” olarak anılacaktır.

²⁹ Anılan maddenin birinci fıkrasında, “*Destekten yoksun kalma zararları ile bedensel zararlar, bu Kanun hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre hesaplanır. Kısmen veya tamamen rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacını taşımayan ödemeler, bu tür zararların belirlenmesinde gözetilemez; zarar veya tazminattan indirilemez. Hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılamaz veya azaltılamaz.*” hükmü yer almaktadır.

³⁰ Yılmaz, Erkan, “Danıştay Kararları Işığında, Zararın Hesaplanmasına İlişkin Yöntemler Ve İlkeler”, 150. Yıl Anısına Danıştay, Ankara, 2019, s.704.

³¹ Zanolini, Guido, *İdare Hukuku, Umumiyet İtibarıle İdari Nizam*, 1.Cilt, (Çev.: Atif Akgüç – Sahir Erman), M. Sadık Kâğıtçı Matbaası – İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 270, Hukuk Fakültesi No. 66, İstanbul, 1945, s. 294.

³² TBK'nın 55. maddesinin ikinci fıkrasında, “*Bu Kanun hükümleri, her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine ya da kişinin ölümüne bağlı zararlarla ilişkin istem ve davalarda da uygulanır.*” hükmüne yer verilmiştir.

-Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar.

-Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar.”

TBK'nın 54. maddesinde de, *bedensel zararlar* şu şekilde sıralanmıştır:

“-Tedavi giderleri.

-Kazanç kaybı.

-Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar.

-Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar.”

Bu bölümde destekten yoksun kalma tazminatı ile ilkelere, bakıcı gideri ile ilgili olarak tazminata hükmedilirken dikkate alınması gereken hususlara, tazminata hükmedilirken esas alınacak gelir durumuna ve son olarak da efor (güç) kaybı tazminatındaki ilkelere değinilecektir.

A-DESTEKTEN YOKSUN KALMA TAZMİNATI İLE İLGİLİ İLKELER

TBK'nın 55. maddesinde; "*Destekten yoksun kalma zararları ile bedensel zararlar, bu Kanun hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre hesaplanır. Kısmen veya tamamen rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacını taşımayan ödemeler, bu tür zararların belirlenmesinde gözetilemez; zarar veya tazminattan indirilemez. Hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılmaz veya azaltılamaz. Bu Kanun hükümleri, her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine ya da kişinin ölümüne bağlı zararlara ilişkin istem ve davalarda da uygulanır.*" hükmü yer almıştır.

İdare hukuku ilkelerine göre maddi zarar; idari işlem veya eylem nedeniyle kişinin mal varlığının aktifinde meydana gelen azalma nedeniyle uğranılan zarar ile elde edilmesi kesin olan gelirden yoksun kalma sonucu uğranılan toplam zarardan oluşur.

Destekten yoksun kalma tazminatı da, ölenin gelecekte elde etmesi muhtemel gelirinin güncelleştirilerek, destekten yoksun kalanın ölüm olayından önceki sosyal ve ekonomik yaşam düzeyinin devamını sağlayacak gelire kavuşturulması için belirlenen maddi zarar miktarıdır. Bu zarar, eğer destek olan ölmeseydi, destekten yoksun kalanın gelecekte faydalanacağı yardım tespit edilmek suretiyle belirlenir ve zarar verici olay meydana gelmeseydi zarar gören, malvarlığı açısından hangi durumda bulunacak idiyse, o durumun yeniden kurulması amaçlanır.

Destekten yoksun kalma zararına ilişkin istemlerin yasal dayanağını oluşturan 6098 sayılı TBK'nun 53. maddesi uyarınca, ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin zararının karşılanması gerektiği hususunda kuşku bulunmamaktadır. Destek kavramı, gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi umulan bir bakım ilişkisini gösterir. Destek sayılan kimsenin ya fiilen ilgiliye bir yardımda bulunması, bakması veya ileride böyle bir yardım veya bakım ihtimalinin olması gerekir. İlk durumda eylemli destek, ikinci durumda ise varsayılan (farazi) destek kavramı söz konusudur. Destek olma, para veya parayla ölçülebilecek bir değer olabileceği gibi, hizmet ifası ya da benzeri yardımlar şeklinde de olabilir.

Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin zararının hesaplanması/hüküm altına alınması aşamasında dikkate alınması gereken önemli meselelere yargı kararları ışığında değinilecektir.

1- Destekten Yoksun Kalma Tazminatı Belirlenirken Nakdi Tazminat Tutarı Ve Vazife Malullüğü Aylığının Dikkate Alınması Meselesi

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun "5434 sayılı Kanuna ilişkin geçiş hükümleri" başlıklı Geçici 4. maddesi gereğince uygulamasına devam edilen 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'nun 53. maddesinde, en az 10 yıl fiili hizmet süresini tamamlamış iştirakçilere "adi malullük aylığı"; 55. maddesinde, görevin neden ve etkisiyle yaralanan iştirakçilere 53. maddeye göre hesaplanacak adi malullük aylıklarına, malullük derecelerine göre %15 ila 60 oranında zam yapılmak suretiyle "vazife malullüğü aylığı" bağlanacağı hükmü yer almıştır.

01/10/2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun "Vazife Malullüğü" başlıklı 47. maddesinde ise, vazife malullüğü aylığı, vazife malullerinden itibari hizmet süreleri eklenmek suretiyle bulunacak prim ödeme gün sayısı toplamı 10800 güne kadar olanlara 10800 gün üzerinden, 10800 günden fazla olanlara, toplam prim ödeme gün sayıları üzerinden, en son prime esas kazancı esas alınmak suretiyle 29 uncu maddeye göre hesaplanacak aylıklara, malullük derecelerine göre %2 ila %30 oranında zam yapılmak suretiyle "vazife malullüğü aylığı" bağlanacağı hükmüne yer verilmiştir.

Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerlerindeki gelir azaltıcı ve harcama artırıcı etkilerini en aza indirmek, ayrıca sağlıklı ve asgari hayat standardını güvence altına alınmasını ifade eder. Bu güvencenin gerçekleştirilebilmesi için sosyal güvenlik kuruluşları oluşturularak, kişilerin yaşlılık, hastalık, malullük, kaza ve ölüm gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeylerinin korunması amaçlanmaktadır.

Yasa koyucu, görevin neden ve etkisinden dolayı malul olan kamu görevlilerinin şartları taşımaları halinde bağlanacak adi malullük

aylığına, maluliyet derecelerine göre zam yapmak suretiyle zararlarının bir kısmının karşılanmasını amaçlamıştır. Şayet kamu görevlisi terör eylemleri nedeniyle malul olmuş ise, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 21. maddesinde olduğu gibi görevdeki emsalinin almakta olduğu aylık kadar vazife malullüğü aylığı bağlanacağı, bu hükme göre ilgililere fazla olarak yapılan ödemelerin ise, faturası karşılığı Sosyal Güvenlik Kurumunca Hazine'den tahsil edileceği kurala bağlanmak suretiyle kamu görevlileri ile dul ve yetimlerinin maddi zararlarının tamamının karşılanmasını amaçlamıştır.

Vazife malullüğü aylığının, adi malullük aylığını aşan, bir başka ifade ile adi malullük aylığına yapılan zamma ilişkin kısmını, vazife malullüğüne sebep olan olay nedeniyle sağlanan yarar olarak kabul edilerek hesaplanan tazminat miktarın düşülmesi hukuka uygun değildir.

Danıştay, kamu görevlilerine, vazife malullüğüne sebep olan olaydan dolayı prim ödemek suretiyle kapsamında bulunulan sosyal güvenlik sisteminin doğal sonucu olarak bağlanan vazife malullüğü aylığının, adi malullük aylığını aşan, bir başka ifade ile adi malullük aylığına yapılan zamma ilişkin kısmını, vazife malullüğüne sebep olan olay nedeniyle sağlanan yarar olarak kabulüne olanak bulunmadığını; bu zammın, kamu görevlileri/hak sahipleri yönünden ifa amacını taşıyan bir ödeme niteliğinde olduğunu, yarar kabul edilip hesaplanan zarardan indirim yapılacak bir kalem olmadığını; aksine bir yaklaşımın, vazife malullüğüne sebep olan olaydan dolayı kamu görevlilerine/hak sahiplerine bağlanan vazife malullüğü aylığının idarenin bir lütfu, kamu görevlileri/hak sahipleri yönünden ise gerçekleşmesi istenilen ve beklenen bir olay olduğu sonucunu ortaya çıkaracağını ki bu sonucun hayatın olağan akışına uygun olmadığını belirtmektedir.³³

2- Destekten Yoksun Kalanların Muhtemel Yaşam Sürelerinin Tespitinde Esas Alınacak Yaşam Tablosu

Türkiye'de destekten yoksun kalanların muhtemel yaşam sürelerinin tespitinde üç farklı tablo esas alınmaktadır.

Bunlardan ilki sigorta şirketleri tarafından kullanılan CSO-1980 Amerikan Tablosudur. Bu tablo oluşturulurken devre başı ödemeli belirli süreli rant formülü esas alınmaktadır.³⁴

Bir diğer tabloda, Fransız nüfus verileri/istatistikleri kullanılarak 1931 yılında hazırlanmış bir tablo olan PMF (Population Masculine Et - Feminine) Hayat Tablosudur.

³³ Danıştay 10. Dairenin 23/12/2020 günlü ve E: 2016/11951, K: 2020/5394 sayılı kararı.

³⁴ Çelik, Ahmet, "Can Zararlarının Tazminata Dönüştürülmesinde Sorunlar Ve Yöntem Arayışları", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 22 / 3 Aralık, 2016, s. 784.

Üçüncü ve son tabloda Hazine Müsteşarlığı, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Aktüerya Bilimleri Bölümü, BNB Danışmanlık, Marmara Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi'nin ortak çalışmalarıyla hazırlanan "TRH2010" adı verilen "Ulusal Mortalite Tablosudur.

Yargıtay Daireleri arasında yaşam tablolarının kullanımı yönünden uygulama birliği bulunmamaktadır. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi³⁵, 4. Hukuk Dairesi³⁶ *Population Masculine Et – Feminine (PMF 1931) Tablosunun* esas alınmasını gerektiğini belirtirken, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi³⁷ ise TRH 2010 tablosunun kullanılmasının gerektiğine hükmetmektedir.

Zarar hesabında dikkate alınacak muhtemel bakiye ömür süreleri özü itibariyle varsayımlara dayalı bir hesaba dayandığından, gerçeğe en yakın verilerin kullanılması esastır. İdari yargı yerlerinde zarar hesabı yapılırken 2010 yılına kadar ülkemize özgü verilerek kullanılarak hazırlanmış bir hayat tablosu bulunmaması nedeniyle "PMF (Population Masculine Et - Feminine) Hayat Tablosu" kullanılmaktaydı. PMF 1931 hayat tablosunun Fransız nüfus verileri/istatistikleri kullanılarak 1931 yılında hazırlanmış bir tablo olduğu dikkate alındığında, ülkemize özgü ve güncel verileri içeren TRH 2010 tablosunun, tazminat hesabına esas bakiye ömrün belirlenmesinde nazara alınması maddi gerçeğe daha uygun düşmektedir.³⁸

Danıştayın tam yargı davalarına bakmakla görevli Dairelerinden (Kapanan) 15. Daire³⁹ ve 10. Daire⁴⁰ muhtemel bakiye ömür sürelerinin ülkemize özgü olan ve güncel verilere göre hazırlanan TRH 2010 Ulusal Mortalite Tablosuna göre belirlenmesi gerektiğini belirterek, muhtemel bakiye ömür sürelerinin PMF 1931 hayat tablosuna göre belirlenerek hazırlanan bilirkişi raporları esas alınarak verilen kararları hukuka aykırı bularak bozmaktadır.

³⁵ 01/07/2021 tarihli E: 2021/4346, K:2021/7777 sayılı kararında, "...Hükme esas alınan bilirkişi raporunda; TRH 2010 yaşam tablosuna göre zarar miktarı hesaplanmış, mahkemece işbu zarar miktarı esas alınarak suretiyle hüküm kurulmuştur. Oysa, Dairemizin yerleşik içtihatları gereği, *Population Masculine Et-Feminine (PMF 1931) tablosu* esas alınarak davacının muhtemel yaşam süresinin belirlenmesi ve tazminat hesabı yapılması gerekmektedir..." şeklindeki gerekçe ile bozma kararı verilmiştir.

³⁶ 08/06/2021 tarihli E: 2021/4346, K:2021/7777 sayılı kararında, "...Dairemizin yerleşik kriterlerine uygun olarak *Population Masculine Et – Feminine (PMF 1931) Tablosuna* göre bakiye ömür süresinin doğru biçimde belirlenmesi suretiyle hesaplama yapılması konusunda, bilirkişiden rapor alınarak oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken; eksik incelemeyle yazılı olduğu biçimde hüküm tesisi doğru görülmemiştir..." denilerek temyize konu karar bozulmuştur.

³⁷ 18/05/2021 tarihli E: 2020/11295, K:2021/6494 sayılı kararında, bakiye ömrün tespitinde "TRH 2010" tablosu esas alınması gerekirken bunun yerine, "PMF 1931" tablosunun esas alınmasının hatalı olduğuna hükmetmiştir.

³⁸ Danıştay 10. Dairenin 03/03/2021 günlü ve E: 2018/4813, K: 2021/828 sayılı kararı.

³⁹ Danıştay 15. Dairenin 05/05/2016 günlü ve E: 2013/4453, K : 2016/3196 sayılı kararı.

⁴⁰ Danıştay 10. Dairenin 23/09/2019 günlü ve E: 2019/3015, K : 2019/5939 sayılı kararı.

Danıştay kararları tetkik edildiğinde, 2016 yılından⁴¹ itibaren Türk İdari Yargısında muhtemel bakiye ömür sürelerinin TRH 2010 Ulusal Mortalite Tablosuna göre belirlenmesi gerektiğine ilişkin istikrarlı bir içtihadın oluştuğu görülmektedir.

Tablo-1. TRH – 2010 YAŞAM TABLOSU⁴²

Yaş	Erkek	Kadın	Yaş	Erkek	Kadın	Yaş	Erkek	Kadın
0	71,93	78,02	33	41,58	46,06	66	13,37	15,85
1	72,35	77,66	34	40,62	45,08	67	12,72	15,08
2	71,42	76,68	35	39,67	44,1	68	12,08	14,32
3	70,47	75,7	36	38,72	43,12	69	11,47	13,58
4	69,52	74,72	37	37,77	42,15	70	10,87	12,87
5	68,57	73,73	38	36,81	41,17	71	10,29	12,18
6	67,6	72,74	39	35,87	40,2	72	9,73	11,51
7	66,63	71,75	40	34,93	39,23	73	9,2	10,85
8	65,66	70,76	41	33,99	38,26	74	8,68	10,22
9	64,68	69,76	42	33,05	37,3	75	8,17	9,62
10	63,7	68,77	43	32,12	36,34	76	7,69	9,05
11	62,72	67,78	44	31,19	35,38	77	7,24	8,51
12	61,74	66,78	45	30,27	34,43	78	6,81	8

⁴¹ UYAP Karar Arama Ekranında yapılan inceleme sonucu, muhtemel bakiye ömrün hesabında, PMF 1931 hayat tablosu yerine TRH 2010 Ulusal Mortalite Tablosunun esas alınması gerektiğine ilişkin ilk kararın Danıştay 15. Dairenin 24/03/2016 günlü ve E: 2015/9336, K : 2016/2014 sayılı kararı olduğu tespit edilmiştir.

⁴² http://www.aktuerya.hacettepe.edu.tr/HayatTablolari/TRH_2010_1507_k_e.pdf (Erişim Tarihi:18/07/2021)

13	60,76	65,79	46	29,36	33,48	79	6,4	7,5
14	59,78	64,79	47	28,46	32,54	80	5,99	7,01
15	58,8	63,8	48	27,56	31,6	81	5,59	6,55
16	57,84	62,81	49	26,67	30,67	82	5,23	6,12
17	56,87	61,82	50	25,79	29,74	83	4,9	5,71
18	55,91	60,83	51	24,93	28,82	84	4,57	5,32
19	54,95	59,84	52	24,06	27,9	85	4,25	4,93
20	53,99	58,85	53	23,21	26,98	86	3,93	4,54
21	53,04	57,86	54	22,37	26,08	87	3,64	4,2
22	52,09	56,88	55	21,54	25,18	88	3,37	3,88
23	51,14	55,89	56	20,74	24,29	89	3,12	3,59
24	50,19	54,9	57	19,94	23,4	90	2,9	3,29
25	49,24	53,92	58	19,15	22,52	91	2,66	2,97
26	48,28	52,93	59	18,38	21,65	92	2,39	2,64
27	47,33	51,95	60	17,62	20,79	93	2,1	2,32
28	46,37	50,97	61	16,88	19,94	94	1,8	1,99
29	45,41	49,98	62	16,14	19,09	95	1,55	1,67
30	44,45	49	63	15,42	18,26	96	1,4	1,36
31	43,5	48,02	64	14,72	17,43	97	1,23	1,05
32	42,54	47,04	65	14,04	16,63	98	0,9	0,75
99	0,5	0,5						

3- Destekten Yoksun Kalma Tazminatının Hesabında Yetiştirme Gideri Meselesi

Her anne ve babanın çocuğunu belli bir yaşa kadar büyütmek, yetiştirmek ödevi olduğundan, çocuğun ölümü halinde artık yapılması gerekmeyecek yetiştirme giderlerinin hesaplanacak destekten yoksun kalma tazminatından düşülmesi gerektiği hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır.

Ancak sadece gelir getirici faaliyette bulunan ebeveyne ilişkin olarak yapılacak hesapta yetiştirme gideri tutarında bir indirim yapılması gerekmesine karşın, gelir getirici herhangi bir faaliyette bulunmayan ebeveyne ilişkin olarak yapılacak hesapta yetiştirme gideri tutarında bir indirim yapılması ise yersizdir.⁴³

Danıştay, temyizen incelediği bir uyuşmazlıkta, davacı annenin gelir getirici bir işte çalışmadığı göz önünde bulundurulmayıp, davacı anneye ödenecek tazminat miktarından %10 oranında yetiştirme gideri indirimi yapılmasının doğru olmadığını, yalnızca baba yönünden hesaplanacak tazminattan %10 oranında yetiştirme giderinin indirilmesi yerinde olacağını ifade etmiştir.⁴⁴

4- Destek Gören Eşin Yeniden Evlenme İhtimali

Destek gören eşe ödenecek tazminatı belirlenirken destek gören eşin yeniden evlenme ihtimali dikkate alınmalıdır. Uygulamada, yeniden evlenme ihtimali Moser tablosu veya Askeri Yüksek İdare Mahkemesi⁴⁵ tablosu kullanılarak hesaplanmaktadır.⁴⁶ Bir de bu tablolara ilaveten Stauffer/Schaetzle evlenme olasılık tablosu vardır.

Tablo- 2 YENİDEN EVLENME OLASILIK TABLOLARI

Moser tablosu :

20 yaşındaki dul kadın için	%72
25 yaşındaki dul kadın için	%48
30 yaşındaki dul kadın için	%28
35 yaşındaki dul kadın için	%17
40 yaşındaki dul kadın için	% 9

⁴³ Danıştay 10. Dairenin 06/01/2021 günlü ve E: 2019/953, K: 2021/12 sayılı kararı.

⁴⁴ Danıştay 10. Dairenin 05/06/2018 günlü ve E: 2017/3023, K: 2018/2031 sayılı kararı.

⁴⁵ Bundan sonra "AYİM" olarak anılacaktır.

⁴⁶ Oğuz, Fuat/ Benli, Erman, "Hayatımız Kaç Para Eder?", Ankara Barosu Dergisi, S. 2018/1, 2018 s. 47.

Stauffer/Schaetzle tablosu :

18 yaşındaki dul kadın için	%75
20 yaşındaki dul kadın için	%70
25 yaşındaki dul kadın için	%40
30 yaşındaki dul kadın için	%26
35 yaşındaki dul kadın için	%15
40 yaşındaki dul kadın için	% 9
45 yaşındaki dul kadın için	% 7
50 yaşındaki dul kadın için	% 4
55 yaşındaki dul kadın için	% 3

AYİM (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) tablosu :

17-20 yaş arası dul kadın için	%52	dul erkek için	%90
21-25 yaş arası dul kadın için	%40	dul erkek için	%70
26-30 yaş arası dul kadın için	%27	dul erkek için	%48
31-35 yaş arası dul kadın için	%17	dul erkek için	%30
36-40 yaş arası dul kadın için	% 9	dul erkek için	%15
41-50 yaş arası dul kadın için	% 2	dul erkek için	% 4
51-55 yaş arası dul kadın için	% 1	dul erkek için	% 2

Yukarıdaki yüzdeler, çocuksuz eşler için olup, AYİM uygulamasında 18 yaşından küçük her çocuk için %5 indirim yapılmaktadır.

İsviçre Federal Sigortalar Bürosu tarafından düzenlenen Hans Moser ve Stauffer/Schaetzle evlenme olasılık tabloları yalnızca kadınlar için düzenlenmiş olduğundan, uygulamada bilirkişiler tarafından Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (Şu anki adıyla Türkiye İstatistik Kurumu'nun) erkeklerin kadınlara oranla %77,13 daha fazla evlenme şansları bulunduğuna ilişkin 1997 yılında yaptırdığı araştırma sonuçlarından yararlanarak, bu oranı kadınlar için düzenlenen tablolara uygulanarak dul erkeğin yeniden evlenme şansı belirlenmektedir.⁴⁷

Yukarıda da belirtildiği üzere uygulamada, dul eşin yeniden evlenme şansının belirlenmesinde daha çok hazır tablolardan

⁴⁷ Çelik, 2016, s. 797.

yararlanılmaktadır. En sık başvurulmuş İsviçreli Hans Moser'in tablosu ile AYİM tarafından kullanılan tablodur. Moser'in tablosu 1940'dan önceye ait olduğundan günümüz koşullarına uygun değildir. İsviçre kaynaklı Stauffer/Schaetzle tablosu daha yakın tarihteki ise de, bu tablonun da Türkiye koşulları dikkate alınarak hazırlanmadığı açıktır.⁴⁸ Bu nedenle AYİM tarafından hazırlanan ve kullanılan tablonun mevcut koşullarda ülkemiz koşullarına daha çok uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

Yargıtay'ın yerleşik kararlarına göre, dul eşin yeniden evlenme olasılığı saptanırken, olay tarihindeki yaşına göre değil, rapor tarihindeki ve hüküm tarihine en yakın tarihteki yaşına göre evlenme şansını belirlemek gerekmektedir. Çünkü:

- Tazminat hesabında, rapor (hüküm) tarihindeki en son veriler dikkate alınır.

- Gerçek belli iken varsayımlara göre değerlendirme yapılamaz.

Destekten yoksun kalma tazminatında bilinmeyen dönem için farazi bazı kriterlere göre hesaplama yapılmakta ise de, dul eşin hesap tarihi itibarı ile evlenip evlenmediği belirlenebilir bir veridir.⁴⁹

Yukarıda belirtilen tablolar ancak dul kalan eşin davanın açıldığı ve hatta hüküm kuruluncaya kadar evlenmediği durumlarda dikkate alınacak tablolardır. Hüküm kuruluncaya kadar evlenmiş kişiler için ancak evlenmenin gerçekleştiği tarihe kadarki dönem esas alınıp tazminata ilişkin hüküm kurulmalıdır.

Danıştay, dava konusu olay nedeniyle dul kalıp ardından evlenen ve boşanan destek görenin evlenme ihtimalinin %100 oranında gerçekleşmiş sayılacağı ve bu nedenle ikinci evliliğini sonlandırsa dahi olay nedeniyle destekten yoksun kalma tazminatı hesaplanmasının mümkün bulunmadığına hükmetmiştir.⁵⁰

⁴⁸ Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun (YHGK) 01/10/2019 günlü ve E: 2017/17-2038, K: 2019/979 sayılı kararı.

⁴⁹ YHGK'nin 01/10/2019 günlü ve E: 2017/17-2038, K: 2019/979 sayılı kararı. YHGK'de yapılan görüşmeler sırasında, destekten yoksun kalma tazminatının hesaplanmasında sağ kalan eşin evlenme ihtimalinin bir veri değil de tazminattan indirim nedeni olarak değerlendirilebileceği, hesaplamada muhtemel yaşam süreleri belirlenirken desteğin ölüm tarihinin esas alındığı, tüm unsurlarda desteğin ölüm tarihi esas alınırken evlenme şansının değerlendirilmesinde rapor tarihinin baz alınmasının bir çelişki olduğu, değerlendirmenin haksız fiilin meydana geldiği ve zararın doğduğu tarih olan ölüm tarihi itibarı ile yapılması gerektiği, tazminatın belirlenmesindeki ilkelerin herkese eşit olarak uygulanması gerektiği, olay tarihindeki verilerin dikkate alınmaması durumunda aynı tarihte desteklerini yitiren, aynı konumda olan sağ kalan eşlere raporun alındığı tarihlerin farklı olmasına bağlı olarak başka başka indirimlerin uygulanabileceği yönünde görüş ileri sürülmüş ise de bu görüş çoğunluk tarafından kabul edilmemiştir.

⁵⁰ Danıştay 10. Dairenin 19/11/2019 günlü ve E: 2019/6142, K: 2019/8168 sayılı kararı.

5- Ebeveynler Tarafından Açılan Tazminat Davalarında Destekten Yoksun Kalma Tazminatı Belirlenirken Esas Alınacak Oranlar

Anne ve babanın, çocukları kaç tane olursa olsun, maddi durumları ne derecede bulunursa bulunsun, hatta gelecekleri müesseselerce garanti altına alınmış olsa bile, bir gün zarurete düşüp düşmeyecekleri, çocuklarına muhtaç olmayacakları önceden kestirilemeyeceğinden, küçük yaşta ölen çocukları dahi, anne ve babasının farazi desteği olarak kabul edilmelidir.

Yerleşik yargı uygulamalarında da, çocuk yaşasaydı gelirinden anne ve babasına destek olacağı kabul edilmektedir. Sosyal ve kültürel tecrübeler dikkate alındığında, çocuğun ebeveynine desteğinin evleninceye kadarki dönem ile evlendikten sonra ve çocuk sahibi olduktan sonraki dönemlerde farklı şekilde tezahür edeceği açıktır. Daha açık bir ifade ile bekâr bir çocuğun anne ve babasına vereceği destek ile evli ve çocukları olan bir çocuğun anne ve babasına vereceği destek arasında bir fark olacağının kabulü gerekmektedir.

Danıştay tarafından da, bu toplumsal gerçeklikten hareketle, çocuğun evli olup olmadığı, evli ise çocuğunun olup olmadığı ve çocuğu var ise kaç çocuğu olduğu gözetilerek belli bir oran dâhilinde çocuğun ebeveynine destek payının belirlenmesi cihetine gidilmektedir.

Danıştay pratiğinde, çocuğunun ebeveynine destek payı şu şekilde belirlenmiştir:

Evleninceye kadar %25,

Evlendikten sonra %16,

İlk çocuk olduktan sonra %14,

İkinci çocuk olduktan sonra %12,5.

Bu oranlar dikkate alınmadan yapılan hesap bilirkişisi raporları esas alınarak verilen kararlar hukuka aykırı kabul edilmektedir.⁵¹

6- Destekten Yoksun Kalma Tazminatında Gerçekleşmiş Ve Gerçekleşecek Zarar İle Aktif Ve Pasif Dönem Zarar Hesabı

Destekten yoksun kalma tazminatında, olay tarihi ile tazminat miktarının belirlenmesine ilişkin bilirkişi raporunun düzenlendiği tarih arası döneme ilişkin hesap edilen zarara “gerçekleşmiş (işlemiş) zarar”, bilirkişi raporunun düzenlendiği tarihten sonraki döneme ilişkin zarara da “gerçekleşecek (işleyecek) zarar”; desteğin yasal emeklilik yaşını dolduracağı tarihe kadar olan döneme ilişkin zarar “aktif dönem zararı” desteğin yasal emeklilik yaşını tamamladığı tarih ile muhtemel

⁵¹ Danıştay 10. Dairenin 23/09/2019 günlü ve E: 2019/3015, K: 2019/5939 sayılı kararı.

ömrünün sonuna kadar olan döneme ilişkin zarar “pasif dönem zararı” olarak adlandırılmaktadır.⁵²

Danıştay destekten yoksun kalma tazminatının belirlenmesine ilişkin bilirkişi incelemesinde aktif dönemde işlemiş dönem zararı, aktif dönemde işleyecek dönem zararı ve pasif dönemdeki zararı ile ilgili olarak dikkate alınması gerekli olan standartları şu şekilde ortaya koymuştur:⁵³

“Aktif dönemde işlemiş dönem zararı, bilirkişi raporunun düzenleneceği tarih itibarıyla davacının emsali uzman çavuşun almakta olduğu görev aylıklarının aylar itibarıyla dökümünün davalı idareden, davacının almakta olduğu vazife malüllüğü aylıklarının aylar itibarıyla dökümünün ise Sosyal Güvenlik Kurumu’ndan istenilerek, gelen cevaplara göre görev aylığı ile vazife malüllüğü aylığı karşılaştırılarak aradaki farkın, davacının aktif dönemde işlemiş zararı olduğu kabul edilmelidir.

Aktif dönemde işleyecek dönem zararı, bilirkişi raporunun düzenleneceği tarihten, davacının yasal emeklilik yaşını tamamladığı/tamamlayacağı tarih arasını kapsayan bu dönemde, davacının emsalinin almış olduğu görev aylıkları ile bu dönem içerisinde de almaya devam edeceği vazife malüllüğü aylıkları dikkate alınmak suretiyle, işlemiş dönem zararının hesaplanmasındaki yöntemle (görev aylığı ile vazife malüllüğü aylığı arasındaki fark zarar olarak kabul edilmek suretiyle) hesaplanmalıdır. İşlemiş dönem zararından farklı olarak, bu dönemdeki zararın hesabında, her iki aylıkta meydana gelen artışlar ile zararın peşin sermaye değerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Davacının yasal emeklilik yaşını tamamladığı tarih ile TRH 2010 Ulusal Mortalite Tablosuna göre muhtemel ömrünün sonuna kadar olan pasif dönemdeki zararı ise, bilirkişi raporunun düzenlendiği tarih itibarıyla davacı yasal emekli olma koşullarına sahip olsaydı bağlanabilecek emekli aylığının tutarı Sosyal Güvenlik Kurumu’na sorularak gelen cevaba göre, emekli aylığı ile bu dönemde de almaya devam edeceği vazife malüllüğü aylığı arasında aylar itibarıyla oluşan farkın peşin sermaye değeri kadar olmaktadır.

Yapılacak hesaplamada, 5434 sayılı Kanununun ek 79. maddesi kapsamında yapılan tütün ikramiyesi ödemesinin, davacıya ne kadar süreyle ödenmeye devam edileceğinin Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığından sorularak tespit edilmesi sonrasında, bu madde kapsamında yapılan ödemelerin yarar kabul edilip, yeniden düzenlenecek rapor tarihindeki yasal faize göre güncel değerinin bulunarak yukarıda aktarılan şekilde hesaplanan maddi zarar tutarından indirilmesi gerekmektedir.”

Aktif dönemde işlemiş dönem zararının hesabında zarar gerçekleşmiş olduğundan peşin değer hesabı yapılmamakta, aktif dönemde işleyecek dönem zararı ve pasif dönem zararı hesabında ise

⁵² Çelik, 2016, s. 794-796.

⁵³ Danıştay 10. Dairenin 28/12/2020 günlü ve E: 2020/4312, K: 2020/6965 sayılı kararı.

zarar fiilen gerçekleşmemiş olduğundan (bir başka ifade ile zarar gerçekleşmeden tazminata hükmedildiğinden hareketle) yıl sayısının karşılığı iskonto katsayısı uygulanarak tazminatın peşin değeri belirlenmektedir. Peşin sermaye değeri, her yıl %10 artırılmak ve %10 iskontoya tabi tutulmak suretiyle $1/k^n$ formülü uygulanarak bulunmalıdır.⁵⁴

Danıştay desteğin 18 yaşından küçük olması halinde maddi zararın, küçüğün çalışma hayatına katılacağı 18 yaşını doldurduğu tarihten itibaren muhtemel bakiye ömrünün sonuna kadar olan dönemle sınırlı olarak hesaplama yapılarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁵

Destekten yoksun kalma tazminatının hesabında, nakdi tazminat miktarının ödeme tarihindeki değil rapor tarihindeki güncel değerinin yasal faiz işletilerek hesaplanmak suretiyle düşülmesi gerekir.⁵⁶

Destek gören, destekten sonra ölmüş ise, desteğin ölüm tarihi ile destek görenin ölüm tarihi arasındaki dönemle sınırlı olmak üzere zarar hesaplanmalıdır.⁵⁷

Destek gören kız çocuğu evlenmiş ise, desteğin ölüm tarihi ile evlenme tarihine kadar olan dönemle sınırlı olmak üzere⁵⁸ destekten yoksun kalma zararına hükmedilmelidir.⁵⁹

Küçük çocukların destekten yararlanacakları süre hesaplanırken, içinde buldukları ekonomik ve sosyal koşullara göre yükseköğrenim görüp görmeyecekleri belirlenmeli; düzenli bir gelire sahip ailelerin bu kapsamda kamu görevlilerinin öğrenime devam eden çocuklarının kız/erkek ayrımı yapılmaksızın yükseköğrenim göreceği, dolayısıyla çocukların 25 yaşını doldurduğu tarihe kadar destekten yoksun kaldıkları kabul edilmelidir.⁶⁰

Danıştay, genel sağlık sigortalısının yüksek öğrenim gören çocuklarının, 25 yaşını doldurduğu tarihe kadar genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişiler kapsamında olduğu gözetilerek, destek zararının bu yaşa göre hesaplanması gerektiğine hükmetmiştir.⁶¹

⁵⁴ Danıştay 10. Dairenin 05/12/2019 günlü ve E: 2016/13167, K: 2019/9403 sayılı kararı.

⁵⁵ Danıştay 10. Dairenin 12/04/2021 günlü ve E: 2019/6921, K: 2021/1741 sayılı kararı.

⁵⁶ Danıştay 10. Dairenin 23/09/2019 günlü ve E: 2019/3015, K: 2019/5939 sayılı kararı.

⁵⁷ Danıştay 10. Dairenin 16/10/2017 günlü ve E: 2017/2511, K: 2017/4114 sayılı kararı.

⁵⁸ Danıştay 10. Dairenin 17.10.2017 günlü ve E: 2017/1407, K: 2017/4179 sayılı kararı.

⁵⁹ Yılmaz, 2019, s. 736 737.

⁶⁰ Yılmaz, 2019, s. 738.

⁶¹ Danıştay 10. Dairenin 03/04/2014 günlü ve E: 2013/3712, K: 2014/2102 sayılı kararı.

B- BAKICI GİDERİNİN HESABI

İdarenin eylemi sonucu ağır engelli konuma gelen ve başkasının desteği olmaksızın günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremeyecek olanların bakımının üstlenilmesi nedeniyle açılan davalarda, muhtemel yaşam süresi dikkate alınarak yapılan hesaplamalara dayalı olarak belirlenen toplu tazminat miktarlarının idarelerce ilgililere ödenmesine karar verilmektedir.

Tazminatın toplu olarak ödenmesine karar verilen bu durumlarda, bakıma muhtaç kişinin hesaplanan muhtemel yaşam süresinden daha erken bir tarihte vefatı halinde, idare aleyhine bir sebepsiz zenginleşme ortaya çıkabilmekte ve ödenen tazminatlar geri istenebilmektedir.

Bu türden bir soruna neden olmamak için, bakıcı giderine ilişkin maddi tazminat hesabının yerleşik içtihatlar⁶² gereği aşağıda belirtilen ilkelere göre yapılması gerekmektedir. Buna göre;

- Bakımı üstlenilen ağır engelli hastanın hayatta olduğunun belgelendirildiği sürece bakıcı giderlerinin ödenmesine karar verilmesi,

- Ödemenin her takvim yılı başında yıllık peşin olarak yapılması,

- Bakımı üstlenilen ağır engelli hastanın bakıcı giderine ilişkin maddi tazminat tutarının, aylık brüt asgari ücret üzerinden hesaplanması,

- Anılan kriterler dikkate alınarak, olay tarihi ile mahkemece verilecek karar tarihi arasında geçen süre için bakıcı gideri tazminat tutarının bir bütün olarak hesaplanması, bu tutarın yasal faiziyle birlikte tazminat olarak ödenmesine karar verilmesi ve bu kısım açısından nispi vekalet ücretine hükmedilmesi,

- Mahkemece verilecek karar tarihinden sonraki dönemler için yapılacak bakıcı gideri tazminatına ilişkin ödemelerin, davalı idarece re'sen ağır engelli kişinin yaşadığı tespit edilmek ve ilgili yıldaki brüt asgari ücret üzerinden hesaplanmak suretiyle her takvim yılının başında peşin olarak yapılmasına karar verilmesi ve bu kısım açısından maktu vekâlet ücretine hükmedilmesi, gerekmektedir.

⁶² Danıştay 10. Dairenin 16/02/2021 günlü ve E: 2019/10269, K: 2021/530 sayılı kararı; Danıştay 10. Dairenin 13/06/2019 günlü ve E: 2019/5321, K: 2019/4785 sayılı kararı.

C- TAZMİNATA ESAS ALINACAK GELİR DURUMU

İdarenin kusurlu eylemi ile zarar arasında tazminat ödemeyi gerektirir uygun illiyet bağının varlığının bu yolla tespiti halinde, davacının maddi kaybının ortaya konulması için yaptırılacak olan aktüerya hesabında, davacının zararının ortaya konulabilmesi için, gelir durumunun ortaya konulabilmesi gerekir.

Mühendislik Fakültesinden mezun eski bir hükümlü tarafından sağlık hizmetinin kusurlu işletildiğinden açılan davada, Danıştay, tazminat hesaplanırken esas alınacak gelir durumu ile alakalı olarak; davacının eski hükümlü olması nedeniyle kamu veya özel sektörde çalışma imkânı araştırılarak ve davacının mühendislik mesleğini icra etmek suretiyle çalışabileceği hususu da gözetilmek ve her halükarda asgari ücretin üzerinde bir gelir elde edeceği dikkate alınarak ilgili meslek odasından gelir durumunun sorulmak suretiyle davacının gelirinin açık ve net olarak belirlenmesinin gerektiğini, davacının geliri hesaplanırken zararın doğduğu tarihten mezun olduğu tarihe kadar olan dönem geliri ile mezun olduğu tarihten sonraki dönem gelirinin farklı olacağı hususunun da gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁶³

Tazminat istemine konu olayın gerçekleştiği esnada Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencisi olan bir şahıs tarafından açılan bir davada da, Danıştay, davacının geçmiş sporculuk yaşamına bakıldığında uluslararası yarışmalarda bir başarısının bulunmadığı, milli sporcu belgesinin de olmadığı dikkate alındığında, ilgili mevzuat hükmüne göre beden eğitimi öğretmeni olarak atanmasının zayıf bir ihtimal olduğu, bu sebeple davacının olay tarihinde üniversite öğrencisi olduğu ve üniversiteden mezun olduğunda asgari ücretin üzerinde bir gelir elde edeceği, bir başka ifadeyle davacının kamuda memur olarak çalışma ihtimalinin yüksek olduğu hususu göz önünde bulundurularak, memur maaşı üzerinden işgücü kaybından kaynaklanan maddi zararının hesaplanması gerektiği sonucuna varmıştır.⁶⁴

Görüldüğü üzere, zararın gerçekleştiği tarihte herhangi bir meslek icra ediliyor ise bu meslek sonucu elde edilecek gelir; şayet zarar görenin herhangi bir mesleği yok ise gelecekte icra etmesi en muhtemel meslek nedeniyle elde edilecek gelir dikkate alınarak tazminat hesaplanmalıdır. Örneğin, kamu görevlisinin gerçek zararı, hesap tarihindeki bakiye ömrüne göre aktif ve pasif dönemde elde edebileceği gelirler olan görev aylığı ile emekli aylığı dikkate alınarak hesap edilmelidir.

⁶³ Danıştay 10. Dairenin 03/07/2019 günlü ve E: 2019/1157, K: 2019/5280 sayılı kararı.

⁶⁴ Danıştay 10. Dairenin 21/10/2019 günlü ve E: 2018/5028, K: 2019/6945 sayılı kararı.

Ç- EFOR (GÜÇ) KAYBI NEDENİYLE TAZMİNATA HÜKMEDİLİRKEN DİKKATE ALINACAK HUSUSLAR

Tazminat hukukunda, çağın gereklerine uygun olarak geliştirilen içtihatlarla, kişinin kalıcı sakatlıkları nedeniyle beden gücü kaybına bağlı olarak gelirinde ve dolayısıyla mal varlığında bir eksilme meydana gelmemiş olsa dahi güç (efor) kaybı tazminatı olarak adlandırılan tazminatın ödenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Beden gücü kaybına uğrayan kişinin aynı görevi zarardan önceki durumuna ve diğer kişilere göre daha fazla bir güç (efor) sarfıyla yaptığı gerçeğinden hareket edilerek zararı, bir anlamda, bu "fazladan sarf edilen gücün" oluşturduğu esası benimsenmektedir. Bu doğrultuda kamu görevlilerinin, görevlerinin neden ve etkisinden kaynaklanan güç (efor) kaybına dayanan maddi zararlarının tazmin edilmesi gerektiğinde duraksama yoktur.

İşgücü kaybına uğramakla birlikte mevcut görevine devam eden veya başka bir göreve atanmak suretiyle kamu görevine devam eden kamu görevlilerinin, görevlerinin neden ve etkisinden kaynaklanan güç (efor) kaybına dayanan maddi tazminat istemleri, mahkemece bilirkişi incelemesi yaptırılmak suretiyle aşağıda belirtilen ilkeler⁶⁵ çerçevesinde hesaplanmalıdır.

1- Kalıcı sakatlık nedeniyle beden gücü kaybına uğrayan kamu görevlisi beden gücü kaybına uğramasından sonra, idarece bedensel kaybına uygun yeni bir göreve atanmış ve yeni görev yerindeki aylık gelirinde bir azalma olmamış ise, kamu görevlisi olan davacının yeni görev yerindeki aynı işi yapan emsali kamu görevlilerine nazaran ne kadar daha fazla güç (efor) sarfedeceği hususu oran olarak tespit edilmeli ve tespit edilen bu oran davacı kamu görevlisinin aylık net gelirine uygulanmak suretiyle güç (efor) tazminatı hesaplanmalıdır.

Güç (efor) oranı ise yalnızca Adli Tıp Kurumu veya diğer kamu hastanelerinin sağlık kurulları tarafından belirlenen meslekte kazanma gücü oranına bağlı olmayıp, kişinin yaptığı kamu görevinin niteliğine ve kalıcı sakatlığının yani mevcut sağlık durumunun sürdürdüğü kamu görevine etkisinin belirlendiği oran olmalıdır.

2- Kalıcı sakatlık nedeniyle beden gücü kaybına uğrayan kamu görevlisi beden gücü kaybına uğramasından sonra, bedensel kaybına uygun yeni bir göreve atanmış ve yeni görev yerindeki aylık gelirinde bir azalma olmuş ise, davacı kamu görevlisinin önceki görev yeri aylık geliri ile yeni görev yeri aylığı arasındaki "fark" kadar ve ayrıca davacının yeni görev yerinde aynı işi yapan emsali kamu görevlilerine nazaran ne kadar daha fazla güç (efor) sarfedeceği hususu oran olarak tespit edilmeli ve davacı kamu görevlisinin aylık net gelirine tespit

⁶⁵ Söz konusu ilkeler Danıştay 10. Dairenin 21/10/2020 günlü ve E: 2019/6304, K: 2020/4044 sayılı kararı ile ortaya konulmuştur.

edilen bu oran uygulanmak suretiyle belirlenecek "tutar" kadar toplam güç (efor) zararı bulunduğu dikkate alınarak hesaplama yapılmalıdır.

3- Kalıcı sakatlık nedeniyle beden gücü kaybına uğrayan davacı kamu görevlisi aynı işi yapmaya devam ediyor ise, kamu görevlisi davacının aynı işi yapan emsali kamu görevlilerine nazaran ne kadar daha fazla güç (efor) sarfedeceği hususu oran olarak tespit edilmeli ve tespit edilen bu oran davacı kamu görevlisinin aylık net gelirine uygulanmak suretiyle güç (efor) tazminatı hesaplanmalıdır.

Ayrıca, güç (efor) kaybına dayanan maddi tazminatın hesabında, kamu görevlisinin yasal emeklilik yaşını tamamladığı tarihten muhtemel bakiye yaşam süresinin sonuna kadar geçen pasif devrede de, beden gücü kaybı nedeniyle daha fazla efor sarf ederek yaşamını devam ettirmesi söz konusu olacağından, zararın oluşacağı ve bu zararın asgari ücret düzeyinde bir zarar olacağı kabulü gerekmektedir.

Pasif dönem zararının hesaplanması sırasında esas alınan ücret, bir çalışmanın karşılığı değil, ekonomik bir değer taşıyan yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesinin karşılığıdır. Hal böyle olunca da ücretle fiilen çalışanlara uygulanmak için getirilen asgari geçim indiriminin ücretli bir çalışmanın söz konusu olmadığı pasif dönem zararının hesaplanmasında dikkate alınamayacağı açıktır. Zira asgari geçim indirimi ücretin eki olmadığından, tazminat alacaklarının hesaplanmasında esas ücrete dâhil edilemez. Pasif dönemde güç (efor) kaybına dayanan maddi zararın asgari geçim indirimi hariç bilinen son asgari ücret miktarı 1/Kn katsayısına göre her yıl %10 artırılmak ve %10 iskontoya tabi tutulmak ve daha fazla güç (efor) sarfına ilişkin tespit edilecek oran uygulanmak suretiyle hesaplanmalıdır.

III- MANEVİ TAZMİNATA İLİŞKİN İLKELER

Manevi zarar, kişinin fizik yapısının ve iç huzurunun bozulmasını, yaşama gücünün ve sevincinin azalmasını, kişilik haklarının zedelenmesini, şeref ve haysiyetinin rencide edilmesini, duyulan acı ve ızdırabı, kişinin günlük yaşamını zorlaştıran her türlü üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmekte olup, fiziki veya manevi acılar duyan, ruhsal dengesi bozulan, yaşama zevinci azalan kişinin manevi yönden zarara uğramış olduğu kabul edilmektedir. Manevi tazminat, kişinin malvarlığında meydana gelen eksilmeyi gidermeye yönelik bir tazmin aracı değil, manevi değerlerinde bir eksilme meydana gelen, yaşama zevinci ve zevki azalan kişinin manen tatminini sağlamaya yönelik bir tazmin aracıdır. Manevi zararın başka türlü giderim yollarının bulunmayışı veya yetersiz kalışı manevi tazminatın parasal olarak belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Manevi tazminat, olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar.⁶⁶

⁶⁶ Danıştay 10. Dairenin 10/04/2019 günlü ve E: 2016/13668, K: 2019/2798 sayılı kararı.

Manevi tazminatın bu niteliği dikkate alındığında, olayın gelişimi ve sonucu, ilgilinin durumu itibarıyla uğradığı manevi zarara karşılık takdir edilecek manevi tazminatın, manevi tatmin aracı olmasından dolayı zenginleşmeye yol açmayacak miktarda, fakat idarenin olaydaki kusurunun niteliğini ve ağırlığını ifade edecek ölçüde saptanması zorunlu bulunmaktadır.

Danıştay, davacıların yakınının belediye parkı içerisindeki fiske havuzunda boğularak hayatını kaybettiği olayda, mahkemece takdir edilen 130.000,00 TL manevi tazminatı yetersiz bulmuştur.⁶⁷

Başka bir davada da, davacıların çocuklarının okuluna gitmekte iken sokak köpeklerinin saldırısına uğrayarak yaralanması olayında 5.000,00-TL manevi tazminata hükmedilmesini, Danıştay, hakkaniyete aykırı bulmuş ve belirlenen miktarın, olayın oluş şekli ve zararın niteliği göz önüne alındığında yaşanan korku, acı, elem ve ızdırabı kısmen de olsa giderecek düzeyde olmadığını ifade etmiştir.⁶⁸

Bu başlık altında, kusur oranının manevi tazminatın takdirinde öneminin bulunup bulunmadığı; tüzel kişiler tarafından manevi tazminat istenip istenemeyeceği; manevi tazminatta ıslah ve faiz müesseselerine bakış açısının ne olduğu meselelerine değinilecektir.

A- MANEVİ ZARARIN TAZMİNİNE HÜKMEDİLİRKEN KUSUR ORANININ DİKKATE ALINIP ALINMAYACAĞI HUSUSU

Maddi tazminata hükmedilirken, zarar görenin veya üçüncü bir kişinin kusuru var ise söz konusu zarar oranları dikkate alınarak (söz konusu kusur oranları uyarınca indirim yapılarak) maddi tazminata hükmedilmesi gerektiği açık olmakla birlikte manevi tazminata hükmedilirken zarar görenin veya üçüncü kişinin kusurunun dikkate alınıp alınmayacağı meselesi tartışmalıdır.

Danıştay bir kararında, ilgililerin sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak, olay nedeniyle duyduğu elem ve ızdırabın kısmen giderilmesini ifade edecek, idarenin hukuka aykırı davranışını ortaya koyacak bir miktar belirlenirken maddi tazminattaki gibi davalıların kusur oranları değil ilgililerin olay nedeniyle duyduğu elem ve ızdırabın mahkemece resen takdir edilmek suretiyle manevi tazminatın belirlenmesi gerektiğini hükme bağlamıştır.⁶⁹

Daha yeni tarihli bir diğer Danıştay kararında ise, davacıların uğramış olduğu maddi ve manevi zararın tazminine karar verilirken, zarar görenin kusurlu davranışı da gözetilip meydana gelen olayda

⁶⁷ Danıştay 8. Dairenin 18/10/2019 günlü ve E: 2014/7430, K: 2019/8968 sayılı kararı.

⁶⁸ Danıştay 8. Dairenin 08/05/2019 günlü ve E: 2014/7091, K: 2019/4371 sayılı kararı.

⁶⁹ Danıştay 10. Dairenin 21/11/2017 günlü ve E: 2016/1958, K: 2017/8258 sayılı kararı.

davacılara düşen kusur oranı (müterafik kusur) takdiren belirlendikten sonra hükmedilecek tazminat miktarından indirimine gidilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁷⁰

B- TÜZEL KİŞİLER LEHİNE MANEVİ TAZMİNATA HÜKMEDİLİP HÜKMEDİLMEYECEĞİ MESELESİ

Manevi zarar, kişinin fizik yapısının ve iç huzurunun bozulmasını, yaşama gücünün ve sevincinin azalmasını, kişilik haklarının zedelenmesini, şeref ve haysiyetinin rencide edilmesini, duyulan acı ve ıstırabı, kişinin günlük yaşamını zorlaştıran her türlü üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmekte olup; fiziki veya manevi acılar duyan, ruhsal dengesi bozulan, yaşama zevinci azalan kişinin manevi yönden zarara uğramış olduğu kabul edilmektedir. Mahkeme ve Daire kararında belirtildiği üzere, burada belirtilen "kişi" kavramının gerçek kişiler yanında tüzel kişileri de kapsadığı; daha açık bir ifadeyle, hukuki şartların gerçekleşmesi halinde tüzel kişiler lehine de manevi tazminata hükmedilebileceği açıktır.

Tüzel kişilik; ortak bir amacın sürekli olarak gerçekleşmesini sağlayacak örgütlenmeye sahip kişi veya mal topluluklarına veya malı tahsis eden kişiden bağımsız olarak tanınan kişilik olarak tanımlanmaktadır. Böylece tüzel kişiler, toplumsal yaşayışta bireylerin dağınık güçlerini bir araya toplayan, onları koruyan, faaliyet alanlarını genişleten ve insanların tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri amaçları gerçekleştiren amaç birlikleri veya mal topluluklarıdır.

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere tüzel kişiler, bağımsız varlığa ve iradeye sahip olduğundan, iradesini organları aracılığıyla kullanan, hak ve borçlara ehil olan hukuki varlıklardır.

Bu nedenle "kişi" olma yönünden, kural olarak gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında fark gözetilmemiştir. Haklara ve borçlara ehil varlıklar olma bakımından eşit durumdadırlar.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun tüzel kişilerde "hak ehliyeti" başlıklı 48. maddesinde tüzel kişilerin hak ehliyeti "Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler." şeklinde düzenlenmiştir. Medeni Kanundaki bu ayrık durum dışında, kişi sayılma bakımından gerçek ve tüzel kişiler arasında fark gözetilmemiştir. Kişi kavramı da, hem gerçek kişileri (insanları) hem de tüzel kişileri (dernek, köy, belediye, şirket vb.) içine alan geniş bir kavramdır.

Bir şahsın kişiliğine bağlı, fiziki, manevi ve fikri varlığı üzerinde kişi olma sıfatıyla sahip bulunduğu kişisel değerler üzerindeki mutlak hakka kişilik hakkı denir. Kişilik kavramı en geniş anlamda kişiyi ve

⁷⁰ Danıştay 10. Dairenin 10/10/2019 günlü ve E: 2019/7520, K: 2019/6506 sayılı kararı.

onun kişilik haklarını kapsamaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun 48. maddesinde doğal olarak belirtildiği şekliyle yalnızca gerçek kişilere ait olan cins, yaş, hısımlık gibi haklar, tüzel kişilere özgü hakların dışında kalmaktadır.

Kişilik hakkı çeşitli kişisel değerlerden oluşan bir bütünlük arz eder. Kişilik hakkı bir şahsın kişiliğini oluşturan maddi ve manevi değerleri kapsar. Kişinin özel yaşamı, beden bütünlüğü, şerefi, haysiyeti, onuru, saygınlığı, sağlığı, özel yaşamının gizliliği, resmi adı, eseri, sözü, ekonomik hareket serbestliği ve özgür olma hakkı bu değerlerdendir.

Kanun koyucu kişilik haklarını oluşturan değerlerin sürekli değişen ve gelişen yansımalarını dikkate alarak sınırlandırma yoluna gitmemiş; kişisel değerlerden oluşan kişilik hakkı esnek bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Medeni Kanunda açıkça düzenlendiği gibi tüzel kişiler cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği olarak ancak insanlara özgü olanlardan başka bütün hakları edinebilirler ve borç altına girebilirler.

Tüzel kişiler, insanlar gibi maddi bir yapıya sahip olmadıklarından, onların bedensel bütünlüğü, yaşamı, sağlığı gibi, maddi bedensel değerler üzerinde kişilik haklarının varlığı tabii olarak söz konusu olmamakla birlikte; saygınlık, onur, sır çevresi gibi manevi nitelikteki kişisel değerlerle, mesleki ve ekonomik kişisel değerlere, gerçek kişiler gibi tüzel kişilerin de sahip olduğu kuşkusuzdur.

Bu nedenle tüzel kişinin ekonomik faaliyetini yürütürken kazandığı saygınlık, onun kişisel değerleri içinde yer alır. Ticari şeref ve haysiyetin çığnemesi, onun ekonomik yaşam içindeki yerini ve durumunu sarsabilir. Ekonomik itibar da tüzel kişinin şeref ve haysiyetinin bir görüntüsüdür. Tüzel kişinin ekonomik faaliyetleri de toplum tarafından değerlendirilmektedir. Bu itibarla, ekonomik faaliyetleri azaltan veya ortadan kaldıran olaylar da kişiliği ihlale yönelik nitelik taşır.

Manevi tazminat, patrimuanda meydana gelen bir eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı olmayıp, manevi tatmin aracıdır. Gerçek kişiler yanında tüzel kişilerin de kişilik haklarına yönelik bir saldırı nedeniyle manevi zarara uğrayabilecekleri açık olduğundan, koşulların varlığı halinde bu tür zararların da tazmini gerekmektedir.

İdare hukuku çerçevesinde, bir tüzel kişiliğin manevi zararından söz edilebilmesi için idarenin kusurlu veya kusursuz sorumluluğuna yol açan eyleme bağlı olarak tüzel kişiliğin itibarının zedelemesi veya tüzel kişiliğin faaliyetlerinin açıkça olumsuz biçimde etkilemesi halinde, idarenin manevi tazminat sorumluluğunun varlığı kabul edilebilir.

Danıştay, bir terör eylemi sonucunda işyeri kullanılamaz hale gelen davacı şirketin, bu olay nedeniyle işyerini kapatıp başka bir adreste faaliyette bulunmak zorunda kaldığı göz önüne alındığında, terör eylemine bağlı olarak ticari itibarının ve faaliyetlerinin olumsuz şekilde etkilendiği anlaşıldığı gerekçesiyle, terör eylemi nedeniyle işyeri zarar

gören davacı şirkete, olay ve idareye başvuru tarihinin 5233 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesinden önceki bir tarih olduğu da dikkate alınarak sosyal risk ilkesi uyarınca manevi tazminat ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁷¹

C- MANEVİ TAZMİNATTA ISLAH

2577 sayılı İYUK'un 16. maddesinin dördüncü fıkrasına 11/04/2013 tarih ve 6459 sayılı Kanununun 4. maddesi ile eklenen hüküm ile, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir ve miktarın artırılmasına ilişkin dilekçenin otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edileceği kuralı getirilmiştir.

Yukarıda yer alan hükümler uyarınca; ıslah müessesesi davanın görülmesi sırasında tarafların kusurlarında, zararı doğuran nedenlerin ve olayların tespitinde ve uğranılan zararın miktarında bir değişiklik olması durumunda maddi tazminat için işletileceği gibi; zararı doğuran olayın meydana geliş biçiminin yeni ortaya çıkan bulgu ve tespitler sonucu, kişilerin manevi yönden çok daha fazla etkilendiğinin saptanması halinde manevi tazminat için de uygulanabilir. Ancak bu durumun istisnai bir durum olduğu ve manevi zararın sonradan gerçekten artmış olduğunun tespiti halinde işletilebileceği kuşkusuzdur.

Ayrıca manevi tazminat talepleri açısından konunun manevi tazminatın amacı ve niteliğinin dikkate alınması suretiyle ele alınması gerektiğinde de duraksama bulunmamaktadır.

Manevi zarar, kişinin fizik yapısının ve iç huzurunun bozulmasını, yaşama gücünün ve sevincinin azalmasını, kişilik haklarının zedelenmesini, şeref ve haysiyetinin rencide edilmesini, duyulan acı ve ızdırabı, kişinin günlük yaşamını zorlaştıran her türlü üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmekte, fiziki veya manevi acılar duyan, ruhsal dengesi bozulan, yaşama sevinci azalan kişinin manevi yönden zarara uğramış olduğu kabul edilmektedir. Manevi tazminat, olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Manevi zararın niteliği gereği sonradan gelişen veya öğrenilen yeni bir olgu olmadığı sürece kişinin manevi varlığında oluşan zararın arttığından bahsedilemez.⁷²

Ç- MANEVİ TAZMİNATA FAİZ YÜRÜTÜLMESİ

En basit biçimiyle, idarenin tazmin borcu bağlamında faiz; kişilerin, idarenin eylem ve/veya işlemlerinden dolayı uğradıkları

⁷¹ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 11/02/2016 günlü ve E: 2015/4671, K: 2016/236 sayılı kararı.

⁷² Danıştay 10. Dairenin 16/02/2021 günlü ve E:2019/10269, K: 2021/530 sayılı kararı.

zararların giderilmesi istemiyle başvurularına karşın, idarenin zararı kendiliğinden ödemeyip, yargı kararıyla tazminata mahkûm edilmesi sonucunda, tazminatın ödendiği tarihe kadar geçen süre için 3095 sayılı Kanuna göre hesaplanacak tutarı ifade etmektedir. Tıpkı maddi tazminatta olduğu gibi manevi tazminatın ödenmesine hükmedilmesi halinde şayet talepte bulunulmuş ise faize hükmedilmesi gerekmektedir.

Danıştay, hatalı tıbbi tedavi iddiasıyla açılan bir tam yargı davasında, davacıların dava dilekçesindeki istemi göz önünde bulundurularak 3095 sayılı Yasa esas alınarak manevi tazminata faiz yürütülmesi gerektiğinden bahisle Mahkeme kararının hükmedilen manevi tazminata yasal faiz uygulanması isteminin reddine ilişkin kısmında hukuki isabet görmemiştir.⁷³

Bir diğer Danıştay kararı ile manevi tazminata faiz yürütülmesi usul ve hukuka uygun bulunmuştur. Anılan karara katılmayan Başkan vekili ve bir üye tarafından, *"...ilk defa yargı kararıyla para olarak değerlendirilebilen bir manevi tazminatın önceden davalı idarece belirlenmesi ve de ödenmesinin mümkün olmaması nedeniyle, ödemede gecikmeden bahsedilemeyeceği gibi, manevi tazminat, esasen bütün hususlar dikkate alınarak "takdiren" belirlendiğinden manevi tazminata faiz uygulanmaması gerektiği..."* anılan karara karşı oy gerekçesi olarak şerh edilmiştir.⁷⁴

D- MANEVİ TAZMİNAT HAKKININ MİRASÇILARA İNTİKALİ

Türk Medeni Kanunu'nun 25. Maddesinin 4. fıkrasında, "Manevî tazminat istemi, karşı tarafça kabul edilmiş olmadıkça devredilemez; mirasbırakan tarafından ileri sürülmüş olmadıkça mirasçılara geçmez." hükmü yer almaktadır.

Anılan mevzuat hükmü uyarınca, manevi tazminat hakkı kural olarak zarar görene ait bir hak olmakla birlikte; zarar gören, ölmeden önce dava açmış veya dava açma iradesini açıklamışsa manevi tazminat isteme hakkı mirasçılara intikal edecektir.

Davacılar tarafından, murisleri F.Ç.'nin, 31/05/2002 tarihinde yapılan hatalı bel ameliyatı ve ameliyat sonrasında sevk edildiği hastanede zamanında gerekli müdahalelerin yapılmaması nedeniyle hayatını kaybettiği, olayda davalı idarelerin hizmet kusuru bulunduğu ileri sürülerek uğranıldığı iddia edilen maddi ve manevi zararların tazmini istemiyle açılan davada, Danıştay, Ş.Ç.'nin eşini 01/06/2002 tarihinde kaybettiği, kendisinin de 23/10/2005 tarihinde vefat ettiği gözetildiğinde ölünceye kadar eşinin ölümü nedeniyle üzüntü yaşadığı ve manevi zarara uğradığının kabulü gerektiği, bu durumda; A.Ç.'nin, babası Ş.Ç. için mirasçı sıfatıyla talep ettiği manevi tazminat talebinin

⁷³ Danıştay 10. Dairenin 18/04/2006 günlü ve E: 2003/1764, K: 2006/2503 sayılı kararı.

⁷⁴ Danıştay 6. Dairenin 19/02/2020 günlü ve E: 2019/17612, K: 2020/2179 sayılı kararı.

değerlendirilmesi gerekirken 23/10/2005 tarihinde vefat eden Ş.Ç. için manevi tazminat koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle talebin reddinde hukuki isabet bulunmadığı belirtilmiştir.⁷⁵

Sonuç

Genel anlamı ile tam yargı davaları, idarenin faaliyetlerinden ötürü, hakları zarara uğrayanlar tarafından idare aleyhine açılan tazminat davalarıdır. Bu tür davalarda mahkeme, hem olayın maddi yönünü, başka bir ifadeyle zararı doğuran işlem veya eylemin hukuka uygun olup olmadığını, hem de bunlardan çıkan hukuki sonucu tespit edecektir.

Tam yargı davalarında, öncelikle zarara yol açtığı öne sürülen idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğunun denetlenmesi esas alındığından, olayın oluşumu ve zararın niteliği irdelenip, somut uyuşmazlıkta idarenin hizmet kusurunun olup olmadığının araştırılması, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin uygulanıp uygulanmayacağını incelenmesi gerekmektedir.

Zarara sebebiyet veren olay nedeniyle tazmin yükümlülüğü; kusurlu ve kusursuz sorumluluktan kaynaklanabilir. İdari yargıda, hizmet kusuruna dayanan sorumluluğun unsurları, fiil, zarar ve zarar ile fiil arasında illiyet bağı ve kusurlu olmaktır. Kusurlu sorumlulukta, idarenin kusuru bir şart iken, kusursuz sorumlulukta illiyet bağı yeterli olup ayrıca "kusur" aranmaz; kusursuz sorumluluk esasına dayanan sosyal risk ilkesine göre ise; idarenin eylem ya da işlem niteliğindeki fiili ile zarar arasında "illiyet bağı" aranmamaktadır.

İster kusurlu sorumluluk halinde olsun isterse de kusursuz sorumluluk halinde olsun idarenin tazmin sorumluluğundan bahsedebilmek için gerek şart zarardır. Daha açık bir ifade ile "zarar" söz konusu değilse ise idarenin tazmin sorumluluğundan bahsetmek mümkün değildir.

Mala verilen zararlarda yargı makamlarının, o malın değerini uzman bir bilirkişiye veya bilirkişi heyetine tespit ettirmeleri kâfidir. Gerek menkul olsun gerekse de gayrimenkul olsun zarara uğradığı iddia edilen malın geçek değerini tespit etmek görece kolay bir faaliyettir. Ancak bedensel bütünlüğün ihlali veya ölüm halinde ise bazı ön kabuller (sosyolojik ve kültürel sebepler ve bunların doğurduğu sonuçlar ile bu alanlardaki gelişme ve değişiklikler dikkate alındığında bu ön kabullerin bazıları evrensel olmasına karşın bazı ön kabullerin içinde yaşanan topluma göre belirlenmesi, şu an için benimsenen kabullerin zamanla

⁷⁵ Danıştay 10. Dairenin 10/10/2019 günlü ve E: 2019/6079, K: 2019/6559 sayılı karar.

değişebileceği hususları) gündeme gelmekte ve bu nedenle varsayımsal bir zarar hesabı cihetine gidilmektedir.

Ön kabullerin ve varsayımların söz konusu olduğu bir alanda yargı makamlarına düşen görev, gerçeğe en yakın zararın tespiti gayesiyle hesaplama yöntemlerine dair ilke ve standartların belirlenmesi ve bunların istikrarlı bir şekilde kararlara yansıtılmasıdır.

Burada kastedilen istikrar belli bir zaman dilimi içindeki istikrardır. Yoksa toplumsal ve kültürel değişikliklerin çok önemli olduğu bir alanda yüzyılları aşan bir ilke ve buna dair bir istikrardan bu alanda bahsetmek mümkün değildir. Daha açık bir ifade ile çocuğun ebeveynine desteğinin oransal olarak dikkate alındığı veya dul kalan eşin evlenme ihtimalinin gündeme geldiği bir alanda belli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşecek olan toplumsal ve kültürel değişikliklerin, gerek sosyolojik alanda yapılacak araştırmalar gerekse de üretilen istatistik tablolarından fark edilmesi halinde artık gerçek zararın tespitine yönelik gerçekleşmesi en muhtemel durumun veya tablonun esas alınması gerekmektedir. İşte istikrardan kastettiğimiz de tam olarak budur.

Bu noktada özellikle bedensel bütünlüğün ihlali veya ölüm nedeniyle açılan maddi tazminat davalarında Danıştay, varsayıma dayalı zararın tespitinde günün koşullarını da dikkate alarak konuya dair gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde kabul gören formül ve tabloların kullanılarak zararın tespit edilmesini beklemektedir.

Danıştay, somut olayın özelliğine (zarara uğrayan kişi veya kişilerin cinsiyetine, yaşına, mesleğine vs.) göre hangi formül ve veya tablonun kullanılacağını ilke kararları ile ortaya koyarak, konuya alakalı bilirkişileri ve bilirkişilerce hazırlanacak raporu değerlendirecek birinci ve ikinci derece idari yargı makamlarını yönlendirmektedir.

Manevi tazminata ilişkin olarak da Danıştay, bu tazminat türü açısından da belli şartlar dâhilinde ıslahın söz konusu olabileceğini, faiz açısından maddi ve manevi tazminat arasında herhangi bir fark olmadığını, şartların gerçekleşmesi halinde tıpkı gerçek kişiler lehine olduğu gibi tüzel kişiler lehine de manevi tazminata hükmedilebileceğini belirtmektedir.

Danıştay, daha önceki kararlarında ilgililerin sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak, olay nedeniyle duyduğu elem ve ızdırabın kısmen giderilmesini ifade edecek, idarenin hukuka aykırı davranışını ortaya koyacak bir miktar belirlenirken maddi tazminattaki gibi davalıların kusur oranları değil ilgililerin olay nedeniyle duyduğu elem ve ızdırabın mahkemece resen takdir edilmek suretiyle manevi tazminatın belirlenmesi gerektiğini belirtmekte iken yeni tarihli kararlarında bu görüşünü değiştirmiş ve tıpkı maddi tazminatta olduğu gibi manevi tazminatta da kusur oranının dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Son söz olarak, Danıştayın konuya ilişkin kararları dikkate alındığında, içtihatlarla gelişen idare hukukunun ve bunun özelinde Türk idari yargı pratiğinin bedensel bütünlüğün ihlali veya ölüm halinde gerçekleşen zararların tazmini istemiyle açılan davalarda günün koşullarına uygun tazmin ilkelerini benimseyerek içtihat oluşturduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Atay, Ender Ethem, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, 5. Bası.

Başgıl, Ali Fuat, "Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi", (04.03.1939 tarihli Konferans Metni), Adliye Ceridesi (Adalet Dergisi), 6. sayı, Ankara, 1940, s. 582 - 613.

Başpınar, Recep, "*Tam Yargı Davaları*", Yüzyıl Boyunca Danıştay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1968.

Çelik, Ahmet, "Can Zararlarının Tazminata Dönüştürülmesinde Sorunlar Ve Yöntem Arayışları", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 22/ 3 (Aralık), 2016, s. 765-802.

Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, 6. Bası.

Gökalp, Ali Sıtkı, "*İdarî Dava Türleri*", Yüzyıl Boyunca Danıştay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1968.

Gözler, Kemal (2003-1), *İdare Hukuku*, Cilt I, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003.

Gözler, Kemal (2003-2), *İdare Hukuku*, Cilt II, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003.

Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, *Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, Genişletilmiş 14. Baskı.

Koçak, Nazım Taha, *Tam Yargı Davaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

Oğuz, Fuat/ Benli, Erman, "Hayatımız Kaç Para Eder?", Ankara Barosu Dergisi, S. 2018/1, 2018, s. 25-52.

Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, 3. Cilt, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966, 3. Bası.

Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet, *Medenî Usûl Hukuku Temel Bilgiler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, 10. Bası.

Şaşmaz, Aysema Pelin, "İdarenin Sorumluluğu Ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış", JEBPIR Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2016, s. 211-235.

Tan, Turgut, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.

Yayla, Yıldızhan, *İdare Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

Yenice, Kazım / Esin, Yüksel, *Açıklamalı-İçtihatlı-Notlu İdari Yargılama Usulü*, Arısan Matbaacılık, Ankara, 1983.

Yıldırım, Turan/ Yasin, Melikşah/ Kaman, Nur/ Özdemir, H. Eyüp/ Üstün, Gül/ Tekinsoy, Özge Okay, *İdare Hukuku*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, Güncellenmiş 5. Baskı.

Yılmaz, Erkan, "Danıştay Kararları Işığında, Zararın Hesaplanmasına İlişkin Yöntemler Ve İlkeler", 150. Yıl Anısına Danıştay, Ankara, 2019, s. 703-758.

Zanobini, Guido, *İdare Hukuku, Umumiyet İtibarile İdari Nizam*, 1.Cilt, (Çev.: Atıf Akgüç – Sahir Erman), M. Sadık Kâğıtçı Matbaası – İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 270, Hukuk Fakültesi No. 66, İstanbul, 1945.

http://www.aktuerya.hacettepe.edu.tr/HayatTablolari/TRH_2010_1507_k_e.pdf (Erişim Tarihi:18/07/2021)

